

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 26 (39)

Суми – 2021

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2021.i26.p12>

ПРАВА ЛЮДИНИ У МУСУЛЬМАНСЬКОМУ ПРАВІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ

*Маринів Іванна Ігорівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права Європейського Союзу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

*Малик Костянтин Русланович,
студент міжнародно-правового факультету,
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Стаття присвячена дослідженню особливостей правової системи мусульманських країн. Автором аналізується сутність концепції прав і свобод людини в мусульманському праві, а також проводиться порівняльна характеристика із західною правовою системою. Загальні принципи права в мусульманській системі, зумовлені особливостями її історичного формування, встановлюють критерії відповідності позитивного права цінностям певного суспільства, обмежуючи дії того чи іншого закону загальноновизнаними моральними критеріями. Зазначається, що окремі сторони шариату мають неоднакове значення для послідовників ісламу і тих, хто не дотримується цієї віри. У співвідношенні релігійні та світські правила поведінки діють по – різному.

Автор вказує, що у теорії мусульманського права усі люди рівні не залежно від їх соціального походження, кольору шкіри чи мови. Також говориться про рівність усіх перед законом та судом, але на практиці виникає зовсім інша ситуація.

У статті аналізується неповага до прав жінки і те, що по суті жінка є незахищеною в ісламі. Звертається увага на те, що права людини, які б мали носити універсальний характер, були знехтувані делегатами на Конференції ООН з прав людини у Відні в 1993 року. З огляду на це, перед ісламським суспільством постало питання: або іслам і шариат, або демократія і права людини. При цьому не надавалося будь – яких пояснень, чому варто вибрати одне, а не інше. Автором запропоновано поступово включити мусульманське право в право західних країн, але лише з повагою до національно – культурних особливостей Сходу.

Також звернено увагу на те, що важливо, розробити категорії прав людини у мусульманській правовій системі, зважаючи на стандарти західної концепції прав людини і провести детальне дослідження ісламської доктрини права, а не просто додати західні уявлення про природні права людини до мусульманського права.

Ключові слова: мусульманське право, ісламська держава, права людини, права людини у мусульманському праві, Коран, західна концепція прав і свобод людини, міжнародні стандарти у сфері прав людини.

Maryniv I. I., Malik K. R. Human rights in Muslim law: current issues. The article is devoted to the study of the peculiarities of the legal system of Muslim countries. The author analyzes the essence of the concept of human rights and freedoms in Muslim law, as well as comparative characteristics with

the Western legal system. The general principles of law in the Muslim system, due to the peculiarities of its historical formation, establish the criteria of conformity of positive law to the values of a particular society, limiting the action of a law to generally accepted moral criteria. It is noted that certain aspects of Sharia have different meanings for followers of Islam and those who do not adhere to this faith. In a ratio religious and secular rules of conduct operate differently.

The author points out that in the theory of Muslim law, all people are equal regardless of their social background, skin color or language. It also speaks of the equality of all before the law and the court, but in practice a completely different situation arises.

The article analyzes the disrespect for women's rights and the fact that women are essentially unprotected in Islam. It is noted that human rights, which should be universal in nature, were neglected by delegates to the 1993 UN Human Rights Conference in Vienna. In view of this, Islamic society is faced with the question: either Islam and Sharia, or democracy and human rights. At the same time, no explanation was given as to why one should be chosen over the other. The author proposes to gradually incorporate Muslim law into the law of Western countries, but only with respect for the national and cultural peculiarities of the East.

It also highlights the importance of developing categories of human rights in the Muslim legal system, taking into account the standards of the Western concept of human rights and conducting a detailed study of Islamic law, rather than simply adding Western notions of natural human rights to Muslim law.

Key words: Muslim law, Islamic state, human rights, human rights in Muslim law, the Crown, the Western concept of human rights and freedoms, international human rights standards.

Постановка проблеми. Мусульманське право завжди викликало інтерес у багатьох дослідників правових систем світу, адже воно не лише одне із найстаріших релігійно – правових систем, а й становить вагомому частку світової правової культури. При дослідженні даного питання важливо розрізняти мусульманські та ісламські держави, адже саме в останніх більш гостро стоїть питання щодо забезпечення прав та свобод людини. Важливе значення при побудові мусульманської правової системи мають історія та традиції. Мусульмани цінують одвічні традиції та не вбачають за потрібне вносити у свою правову систему докорінні зміни. З огляду на це, слід відшукати моменти, які змінили б думку мусульман і вони забажали покращити свою правову систему з огляду на сучасний світ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми прав людини досліджувало багато вітчизняних учених – юристів. Зокрема, в роботі використані напрацювання таких вчених, як: Слюсар К. С., Чепульченко Т. О., Артемов В. Ю., Мананкова І. В., Товстопят Г. В., Кирюшко М., не зважаючи на велику кількість наукових праць з цієї теми, усе ж ця тема є завжди актуальною.

Мета статті. Метою статті є дослідження основних проблем захисту прав та свобод людини в мусульманському праві, а також вивчення правових джерел ісламу, обґрунтування важливості Корану, Іджми та Сунни у житті мусульманина з точки зору збереження та укріплення віри окремої людини.

Виклад основного матеріалу. Якщо звернути увагу на характеристику правової системи мусульманських країн, то в першу чергу, слід зазначити, що мусульманське право – це значна частина світової культури зі своєю історією та традиціями. Правова доктрина, що при цьому широко позиціонується, не знайшла сприятливого ґрунту для свого розвитку у країнах сім'ї мусульманського права. На тлі світових змін, останнім часом в таких країнах, як Лівія, Іран та Пакистан посилюється вплив ісламу, але знижується при цьому механізм гарантій та захисту прав людини. Основна причина – шаріат, який, на їх думку, є головним постулатом в питанні визначення прав людини. Вважається, що всі нормативні приписи походять від ідеї обов'язків людини перед Аллахом, а не з ідеї прав, свобод і гідності людини. Проте, важливо у даному питанні, розрізняти між собою мусульманські та ісламські держави. Мусульманські держави – це держави, які складають більшу частину населення, але при цьому не затвердили іслам державною релігією або основою правової системи на офіційному рівні. До таких держав належить Туреччина, Сенегал та Джибуті. Ісламські держави – це держави, які офіційно оголосили іслам державною релігією або в яких релігія іслам формально виступає джерелом права. Приміром, до таких країн можна віднести Єгипет, Малайзію, Іран, Саудівську Аравію та Марокко [6, с. 33].

Сам шаріат містить чотири групи основних приписів, які вказують на поведінку людини. До першої групи входять норми, які фіксують

релігійну догматику ісламу, тобто це все те, в що повинен вірити мусульманин. Друга група стосується основ моралі та етики, а третя – відносин віруючих з Аллахом. Четверта вказує на основні правила поведінки між мусульманином та немусульманином [8, с. 166].

Основними джерелами мусульманського права слід вважати Коран (Святе Письмо ісламу) і Сунна, тобто звід переказів про життя та діяльність головного пророка всіх мусульман – Пророка Мухаммеда. Приміром, для мусульманина Коран є вічним чудом. Згідно з ісламом, Коран завершує всі попередні монотеїстичні Священні Писання, даючи людям завершене, кінцеве, остаточне, повне Одкровення. Іджма і Кійас теж відносяться до джерел права. Взагалі, будучи основою релігії, вони містять деякі юридичні норми, які були санкціоновані державою та стали складовою частиною правової системи [2, с. 36; 4, с. 72].

Варто виділити ще одне джерело, а саме Загальну ісламську декларацію прав людини 1981 року, адже цей документ цілком висвітлює загально визнані у світі основоположні права людини, які, зокрема, відображені у Загальній декларації ООН з прав людини. На жаль, вона не має обов'язкового характеру, оскільки була прийнята неурядовою організацією [5, с. 722].

На нашу думку, окремі сторони шаріату мають неоднакове значення для послідовників ісламу і тих, хто не дотримується цієї віри. У співвідношенні релігійні та світські правила поведінки діють по – різному. Ісламська догматика і культові правила звернені практично виключно до віруючих мусульман, а мирські норми діють переважно по територіальному принципу і поширюються на всіх людей незалежно від їх віросповідання.

У теорії мусульманського права вважається, що прийняття ісламу робить усіх людей рівними незалежно від їх соціального походження, кольору шкіри чи мови. Також говориться про рівність усіх перед законом та судом, але на практиці виникає зовсім інша ситуація [8, с. 166]. Мова йде про нерівність прав між чоловіками та жінками. У інших правових системах, як ми вже звикли, завжди існує гендерна рівність і для нас дивно, що держава захищає лише права одного. У мусульманських країнах ситуація дещо інша і існують, навіть, випадки, коли книги вчать як і в яких випадках чоловікам варто бити своїх дружин. Наприклад, це книга під назвою «Жінка в ісламі», автором якої є Мохамед Камаль Мустафа. Така практика має місце в таких країнах, як Саудівська Аравія та Іран [11]. У Йорданії існує така позиція у кримінальному праві, де говориться, що якщо чоловік побив свою дружину у зв'язку зі своїм

поганим настроєм, або з метою її приниження, то він може бути притягнений до кримінальної відповідальності [7, с. 66]. Проте, така відповідальність не стосується випадків, коли дружина просто ослушалася чоловіка. Також чоловік може покарати жінку, якщо та вийшла з дому без дозволу чоловіка, або коли вона з'явилася у громадському місці без головного убору [1, с. 91]. Щодо носіння відповідного одягу жінок – мусульманок, то, наприклад, у Бельгії з 2011 року діє правило, яке забороняє носіння паранджі в громадських місцях. Щодо даного питання Європейський суд з прав людини вже виніс відповідне рішення, що визнає таку заборону законною. Судді заявили, що така заборона «необхідна для демократичних суспільств» [10]. В Німеччині така заборона поширюється в дитячих садках, школах і вищих навчальних закладах, в судах та органах реєстрації, а також під час перевірки документів та автомобільних інспекцій, на демонстраціях і під час дорожнього руху [12]. В Нідерландах також існує така заборона, за порушення якої передбачений штраф 400 євро, а в Австрії такий штраф сягає суми в 150 євро [9; 14]. Як ми можемо спостерігати з даних прикладів, цивілізоване демократичне суспільство не готове до мусульманських звичаїв та традицій, адже ми звикли до зовсім іншого життя і порушувати ці канони ми не готові.

Приміром, у Франції, де також заборонено жінкам носити паранджу, живе понад 5,7 мільйона мусульман – це близько 8,8% населення країни – найвищий показник серед усіх європейських держав. І багато людей, які сповідують іслам, чесно зізнаються: вони не можуть зрозуміти, чому в цій країні вважається нормальним малювати карикатури на релігійні теми. Така карикатура на пророка Мухаммеда, яка була опублікована сатиричним виданням Charlie Hebdo, стала для вчителя історії, географії та суспільствознавства в Коледжі – Буа – д'Ольн фатальною, адже він на одному з уроків показав її учням. Згодом після цього випадку, 18 – річний уродженець Москви чеченського походження Абдула Анзор, озброєний ножем, обезголовив шкільного вчителя. Поліція застрелила нападника [13]. Ситуація набула розголосу і влада країни стала більше приділяти уваги мусульманським сім'ям, вести при цьому лекції щодо поваги одне до одного, хоча в ісламі відсутнє так зване «Золоте правило моралі», яке полягає в тому, що до інших треба ставитися так, як ти хочеш, щоб ставилися до тебе.

Вважаємо цікавою позицію, еменських юристів, які відстоюють думку, де об'єктами захисту може бути як сама особа, так і блага, що однозначно з нею пов'язані. Такими благами виступають життя,

честь та гідність особи. Також до даних благ можна віднести і майно, яке належить особі. Щодо останнього, то вважаємо доцільним навести історичний приклад, у якому говориться, що особа не несе відповідальності за заподіяння каліцтва, якщо воно було завдано особі, яка підглядала за людьми у чужому домі і була за це впіймана. Такі дії розцінювалися як захист чесні та гідності і прирівнювалися до самооборони [1, с. 92].

Мусульманське право, на наш погляд, не переоцінює значення міжнародного впливу на ідею прав та свобод людини. Щоправда, деякі мусульманські країни їх обмежено визнають. Крім того питання про відношення будь – якої держави до прав і свобод людини не зводиться тільки до їх офіційного визнання, а в багатьох випадках залежать від традицій і політики, яких дотримується держава.

Ми погоджуємось зі Слюсарем К. С., який вважає, що ісламський підхід до прав людини дуже сильно відрізняється від західного розуміння. На думку вченого, права людини, які б мали носити універсальний характер, були знехтувані делегатами на Конференції ООН з прав людини у Відні в 1993 року [6, с. 35]. Супротивники такої позиції заявили, що їм не потрібні «західні» ідеї прав людини, адже вони покликані зруйнувати не лише культурну та соціальну складову, але і релігію їх країн [3, с. 75]. З огляду на це, перед ісламським суспільством постало питання: або іслам і шаріат, або демократія і права людини. При цьому не надавалося будь – яких пояснень, чому варто вибрати одне, а не інше.

Якщо подивитися на ситуацію очима громадянина, наприклад, якоїсь країни Європи, то шаріатська система викликає заперечення, адже вона обмежує права і свободи не лише мусульман,

але і немусульман. Все це викликано релігійною ознакою. Проте, якщо на цю ситуацію подивитися очима мусульманина, то така віра для них сенс життя і, наврод чи, вони згодні щось змінювати [6, с. 35].

Безумовно, в мусульманських країнах існують проблеми, але і в західних країнах не завжди на достатньому рівні забезпечуються права і свободи людини та громадянина. Для подолання такої проблеми, в першу чергу, слід враховувати культурні і категоріальні особливості, а не лише слідкувати загальностановленим нормам. Також важливим у даному питанні може стати включення елементів ісламського підходу до прав людини.

Висновки. Системи основних прав та свобод людини відрізняються між собою, залежно від основ, де ці права гарантуються та забезпечуються. Враховуючи прихильність жителів Сходу до одвічних традицій та непорушності законом ісламу, навіть, якщо останні суперечать загальноприйнятим стандартам прав людини, не можна назвати правильним схилити ісламські держави до «універсальних» західних стандартів прав людини. Все це через те, що іслам ще не спроможний відмовитися від ідей та традицій, які мають такі історичні корені. Таке включення можливе лише поступово і тільки за допомогою підтримки мусульманської релігії, а також до поваги її національно – культурних особливостей Сходу. Важливо, у даному разі, розробити категорії прав людини у мусульманській правовій системі, зважаючи на стандарти західної концепції прав людини і детальне дослідження ісламської доктрини права, а не просто додати західні уявлення про природні права людини до мусульманського права.

Література:

1. Аль – Сакаф Хуссейн Али Алави. *Обстоятельства, исключают преступность деяния по уголовному праву Республики Йемен*: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2007. 152 с.
2. Артемов В. Ю. *Основные институты мусульманского уголовного права*: дис. канд. юрид. наук: 12.00.01, 12.00.08. Москва, 2008. 180 с.
3. Гусейнов Л. *Международные обязательства государств в области прав человека*. Баку: Ниқиқ эдэбіууаті, 1998. 188 с.
4. Кирюшко М. Релігійно політичні дослідження ісламу. Термінологічний дискурс. Наукові записки. 2010. № 47. С. 69-84
5. Мананкова І. В., Товстопят Г. В. Проблема правового статусу людини і громадянина в країнах мусульманського права. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (56). С. 721 -725
6. Слюсар К. С. *Права людини у мусульманському праві*. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 32 – 36
7. Омар Мухаммед Мусса Исмаил. *Обстоятельства, исключают преступность деяния, в уголовном праве Украины и Иордании*: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Киев, 2003. 206 с.

8. Чепульченко Т. О. Права людини в ісламі. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2011. № 1 (9). С. 166–171

9. В Австрії штрафуватимуть за носіння паранджі. URL: <https://www.dw.com/uk/в-австрії-штрафуватимуть-за-носіння-паранджі/a-38866670> (дата звернення 26.03.2021 р.)

10. ЄСПЛ: Заборона на носіння паранджі не порушує права людини. URL: <https://www.dw.com/uk/єспл-заборона-на-носіння-паранджі-не-порушує-права-людини/a-39648119> (дата звернення 25.03.2021 р.)

11. Мусульман через книги вчать правильному побиттю жінок прутами по голові і животу. URL: <https://tsn.ua/svit/musulman-cherez-knigi-vchat-pravilnomu-pobittyu-zhinok-prutami-po-golovi-i-zhivotu.html> (дата звернення 26.03.2021 р.)

12. Опитування: Більшість німців – за заборону паранджі. URL: <https://www.dw.com/uk/опитування-більшість-німців-за-заборону-паранджі/a-19503940> (дата звернення 26.03.2021 р.)

13. «Просвітницький іслам». Як живуть і чого бояться мусульмани у Франції. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-54907557> (дата звернення 25.03.2021 р.)

14. У Нідерландах запровадили штрафи за носіння паранджі та нікабу у публічних місцях. URL: <https://www.dw.com/uk/у-нідерландах-запровадили-штрафи-за-носіння-паранджі-та-нікабу-у-публічних-місцях/a-36574627> (дата звернення 25.03.2021 р.)